Бекітемін
«СҚО әкімдігінің денсаулық сақтау
басқармасы» КММ
«Жамбыл аудандық ауруханасы»
ШЖҚ КМК директоры
_____Б.Т. Қашағанова

«Солтүстік Қазақстан облысы әкімдігінің денсаулық сақтау басқармасы» КММ «Жамбыл аудандық ауруханасы» ШЖҚ КМК

Медицина қызметкерінің этикасы мен деонтологиясы

Пресновка а. 2026 жыл

1.Мәселенің өзектілігі

Медициналық этиканың өзіндік ерекшелігі — ондағы барлық нормалар, қағидаттар мен бағалаулар адам денсаулығына, оны жақсарту мен сақтауға бағытталған. Бұл нормалар алғаш рет Гиппократ антында бекітіліп, өзге де кәсіби-моральдық медициналық кодекстерді жасаудың бастапқы нүктесіне айналды. Медицинада этикалық фактордың маңызы дәстүрлі түрде өте зор. Сексен жылдан астам уақыт бұрын дәрігерлік Гиппократ антына ұқсас Флоренс Найтингейлдің мейіргерлік анты қабылданды.

Этикалық нормалар мен құбылыстар

Мораль ұғымы

Этикалық құбылыстарда екі сәт болады:

1.жеке сәт (индивидтің автономиясы және оның моральдық мінез-құлық ережелері мен моральдық бағалауларды өздігінен саналы түрде ынталандыруы);

2.объективті, тұлғадан тыс сәт (осы мәдениетте, әлеуметтік топта, қауымдастықта қалыптасқан адамгершілік көзқарастар, құндылықтар, мінез-құлықтар, адамдар арасындағы қарым-қатынастардың нысандары мен нормалары).

Аталған сәттердің біріншісі моральдың сипаттамасына, екіншісі адамгершілікке (нәпсілікке) жатады.

Моральдың айрықша ерекшелігі — ол индивидтердің автономды ұстанымын, олардың адам іс-әрекеттеріндегі, қарым-қатынастары мен істеріндегі жақсылық пен жамандық, парыз бен ар-ожданның не екендігі туралы еркін және өздігінен саналы шешімін білдіреді. Әлеуметтік топтардың, қауымдастықтардың және жалпы қоғамның моралі туралы айтқанда, әңгіме мәнін алғанда адамгершілік (топтық және жалпыәлеуметтік мінез-құлықтар, құндылықтар, көзқарастар, қарым-қатынастар, нормалар мен ережелер) туралы болады.

Этика — мораль туралы ғылым

Этика моральдың философиялық теориясы ретінде мораль сияқты стихиялы түрде емес, моральды зерттеу жөніндегі саналы, теориялық қызметтің негізінде туындайды. Нақты адамгершілік құбылыстар мен адамдардың моральдық қызметі этика ғылым ретінде пайда болғанға дейін әлдеқайда бұрын қалыптасқан, ал оның ғылым ретінде қалыптасуы мораль туралы ғылыми білімдер жүйесінің туындауымен байланысты. Этиканы философиялық ғылымдардың бірі деп санау қабылданған. Этикалық көзқарастардың даму тарихында этика тиістілік пен бар болу, жақсылық пен жамандық, бақыт пен өмірдің мәні туралы идеялар негізінде практикалық қызметтің мақсаттарын негіздейтін практикалық философия ретінде анықталды. Этика моральды белгілі бір нормалар мен құндылықтар негізіндегі қоғамдық өмірдің саласы ретінде қарастырады, сондай-ақ этика адамдар арасындағы қарым-қатынастарды моральдық талаптар мен ұғымдар негізінде реттейді. Этика өз міндеттерін моральды түсіндірумен ғана шектемей, қоғамға неғұрлым жетілдірілген нормативтілік пен мінез-құлық үлгісін ұсынудан да көреді. Этика моральды сипаттайды да, оны түсіндіреді

де, сондай-ақ моральға үйретеді, мінез-құлықтың адамгершілік нормативтерін қалай орындау керектігін түсіндіріп, осы нормативтердің мазмұны мен нысанының өзіндік ерекшелігін бөліп көрсетеді. Этика адамдардың мінез-құлқында нақты көрініс табатын моральдық-болмыс (бар нәрсе) туралы ілімді де, әрбір адам қоғамда өзін қалай ұстауы тиіс, өзінің адамгершілік мақсаттарын, қажеттіліктері мен мүдделерін қалай анықтауы керек деген моральдық-тиістілік (болуы тиіс нәрсе) туралы ілімді де қамтиды. Этика моральды тарихилық қағидаты тұрғысынан зерттейді, өйткені әрбір қоғамның моральдық нормалар мен талаптарды іске асырудың өзіндік ерекшеліктері, өз әдет-ғұрыптары мен мінез-құлық қағидаттары болады. Қоғам тарихында мораль эволюцияланып, жетіліп, ілгерілейді, моральдың әртүрлі типтерінің дамуы мен нормативтілігінің ерекшеліктері әртүрлі деңгейде көрініс табады.

Кәсіби этика

Кәсіби этика — бұл адамның өзінің кәсіби парызына деген көзқарасын анықтайтын моральдық нормалардың жиынтығы. Адамдар арасындағы адамгершілік өзара қарым-қатынастардың белгілі бір типін және осы кодекстерді негіздеу тәсілдерін нұсқайтын мінез-құлық кодекстері кәсіби этиканың мазмұны болып табылады.

Моральдық талаптардың жалпыға бірдей сипатына және таптың немесе қоғамның бірыңғай еңбек моралінің болуына қарамастан, кәсіби қызметтің тек кейбір түрлеріне ғана тән өзіндік мінез-құлық нормалары да бар. Мұндай кодекстердің туындауы мен дамуы адамзаттың адамгершілік ілгерілеуінің бағыттарының бірі болып табылады, өйткені олар тұлға құндылығының артуын көрсетеді және тұлғааралық қарым-қатынастарда ізгілікті бекітеді. Демек, кәсіби этиканың негізгі мақсаты — ол адамдардың кәсіби қызметі жағдайында жалпы моральдық қағидаттардың іске асырылуын қамтамасыз етеді, кәсіби міндеттерді табысты орындауға ықпал етеді. Кәсіби этика маманға қателіктерден бойын аулақ ұстауға, еңбек қызметінің әртүрлі жағдайларында ең дұрыс, жоғары моральдық мінез-құлық бағытын таңдауға көмектеседі. Кәсіби этиканың міндеті өмірдің барлық жағдайларына дайын нұсқаулықтар беру емес, адамгершілік ойлау мәдениетіне үйрету, нақты жағдайларды шешу үшін сенімді бағдарлар беру, маманның кәсіптің өзіндік талаптарына сәйкес адамгершілік ұстанымдарының қалыптасуына әсер ету, құқықпен реттелмеген салалардағы адвокаттық (кәсіби) практикада қалыптасқан мінез-құлық стереотиптерін түсіндіру және бағалау болып табылады.

Мейіргерлік кәсіптің ізгілігі

Мейіргер бәрінен бұрын пациенттің өміріне деген жанашырлық пен құрметті жоғары қоюы тиіс. Мейіргер пациенттің азапты жеңілдетуге деген құқығын медициналық білімнің қазіргі деңгейі мүмкіндік беретін дәрежеде құрметтеуге міндетті. Мейіргердің адамдарға азаптау, өлім жазасына кесу және өзге де қатыгез, адамгершілікке жатпайтын қарым-қатынас нысандарына қатысуға құқығы жоқ. Мейіргер науқастың өзіне-өзі қол жұмсауына ықпал етуге құқылы емес. Мейіргер өз құзыреті шегінде

Дүниежүзілік медициналық қауымдастық, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы жариялаған және ҚР заңнамасында бекітілген пациент құқықтарының қамтамасыз етілуіне жауапты болады.

Мейіргер және өлім аузындағы науқас

Мейіргер өлім аузындағы адамның ізгілікті қарым-қатынасқа және лайықты өлімге деген құқығына құрметпен қарауы тиіс. Мейіргер өлім аузындағы науқасқа өмірін мүмкіндігінше барынша физикалық, эмоционалдық және рухани жайлылықпен аяқтауға мүмкіндік беретін паллиативтік медициналық көмек саласындағы қажетті білім мен дағдыларды меңгеруге міндетті. Мейіргердің ең басты моральдық және кәсіби міндеттері: әдетте өлім процесімен байланысты болатын азаптардың алдын алу және оларды жеңілдету; өлім аузындағы науқасқа және оның отбасына психологиялық қолдау көрсету. Эвтаназия, яғни мейіргердің өлім аузындағы пациенттің өмірін тоқтату мақсатындағы қасақана әрекеттері, тіпті оның өтініші бойынша болса да, әдепке жатпайды және жол берілмейді. Мейіргер қайтыс болған пациентке құрметпен қарауы тиіс. Денені өңдеу (мәйітті күту) кезінде діни және мәдени дәстүрлер ескерілуі керек. Мейіргер азаматтардың патологиялық-анатомиялық союға (мәйітті союға) қатысты ҚР заңнамасында бекітілген құқықтарын құрметтеуге міндетті.

Мейіргердің кәсіби құзыреттілігі

Мейіргер әрқашан ҚР Денсаулық сақтау министрлігі белгілейтін қызметтің кәсіби стандарттарын сақтауы және қолдауы тиіс. Арнайы білім мен дағдыларды үздіксіз жетілдіріп отыру, өзінің мәдени деңгейін арттыру — мейіргердің ең басты кәсіби парызы. Мейіргер пациенттің моральдық және заңды құқықтарына қатысты құзыретті болуы керек. Мейіргер пациенттердің жасына немесе жынысына, ауруының сипатына, нәсілдік немесе ұлттық тиістілігіне, діни немесе саяси сенімдеріне, әлеуметтік немесе материалдық жағдайына немесе басқа да айырмашылықтарына қарамастан, оларға әрқашан құзыретті көмек көрсетуге дайын болуы тиіс.

Қорытынды

Мейіргердің кәсіби қызметінің әдептік (этикалық) негізі — ізгілік пен қайырымдылық болып табылады. Мейіргердің кәсіби қызметінің ең маңызды міндеттері: пациенттерге кешенді, жан-жақты күтім жасау және олардың азаптарын жеңілдету; денсаулығын қалпына келтіру және оңалту; денсаулықты нығайтуға ықпал ету және аурулардың алдын алу. Әдеп кодексі мейіргердің кәсіби қызметіне нақты адамгершілік бағдарлар береді, қоғамда мейіргерлік кәсіптің шоғырлануына, беделі мен мәртебесінің артуына, сондай-ақ Қазақстандағы мейіргерлік істің дамуына ықпал етуге арналған.

• Медицинадағы этика мен деонтология — бұл жай ғана ресми ережелер жиынтығы емес, медицина қызметкерінің кәсіби мінез-құлқын анықтайтын іргелі философия. Қазақстанда бұл нормалар заңнамалық түрде бекітілген және Медицина қызметкерінің әдеп кодексінде егжей-тегжейлі жазылған.

Этика және деонтология дегеніміз не?

Медициналық этика — бұл лауазымдық міндеттерді атқару кезінде медицина қызметкерлерінің іс-әрекеттерін бағыттайтын адамгершілік және кәсіби нормалар жүйесі. Ол көмектің қауіпсіздігі мен сапасын қамтамасыз ете отырып, пациентке құрмет көрсету, құпиялылықты сақтау, адалдық пен жауапкершілік қағидаттарын қамтиды.

Деонтология — бұл медицина қызметкерлерінің пациенттер, қоғам және әріптестері алдындағы кәсіби парызы туралы ілім. Ол медиктердің моральдық және әдептік міндеттерін анықтайтын нормалар мен ережелер жүйесін қалыптастырады.

Қазақстандағы құқықтық негіз Әдепті мінез-құлық бірнеше негізгі құжаттармен реттеледі:

- «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексі (атап айтқанда, 184-бап — «ҚР медицина және фармацевтика қызметкерлерінің ар-намыс кодексі»).
- ҚР Денсаулық сақтау министрлігінің бұйрықтарымен бекітілген Медицина қызметкерінің әдеп кодексі.
- Медициналық ұйымдардың заңнаманы және халықаралық стандарттарды (мысалы, Хельсинки декларациясын) ескере отырып, өздері әзірлейтін ішкі Әдеп ережелері.

Негізгі қағидаттар мен нормалар

Әдеп кодексінде мынадай негізгі қағидаттар мен ережелер бекітілген:

- **Пациент мүдделерінің басымдығы.**

Медицина қызметкері шешімдерді тек қана науқастың мүддесі үшін қабылдауы тиіс.

- **Адамның қадір-қасиеті мен құқықтарын құрметтеу.** Пациенттің жасына, жынысына, ұлтына, діни сеніміне және басқа да жағдайларына қарамастан, оның құқықтарын, ар-намысы мен қадір-қасиетін құрметтеу қажет.
- **Талғамаушылық (бейтараптық).** Көмек мұқтаж болған кез келген адамға ешқандай кемсітусіз көрсетілуі тиіс.
- **Кәсіби құзыреттілік.** Медицина қызметкері өзінің білімі мен дағдыларын үздіксіз жетілдіріп отыруға міндетті.
- **Зиян келтірмеу.** Ең басты қағидат — пациентті негізсіз тәуекелге ұшыратпау.